

TUULA JUVONEN

Nyt se näkyy, nyt taas ei

HETERONORMATIIVISUUS
JA HOMOSEKSSUAALISUUDEN
ESILLEPANO HELSINGIN SANOMISSA

Suomessa, kuten Euroopassa yleisemminkin, on 1990-luvulla ryhdytty keskustelemaan journalistisista käytännöistä ja monikulttuurisuudesta. Painopiste on tällöin ollut ”rodun”, etnisyyden ja rasismin käsittelyssä (esim. Raittila [toim.] 2002; Sandlund [toim.] 2002; ter Wal [toim.] 2002). Vaikka homoseksuaalisuuden medianäkyvyys ja sitä koskeva kansainvälinen tutkimus ovat samaan aikaan lisääntyneet huomattavasti (Fejes & Petrich 1993; Dines & Humez [toim.] 2003), meillä seksuaalista moninaisuutta koskeva journalismi on jäänyt varsin tutkimattomaksi aihepiiriksi.¹ Homoseksuaalisuuden tarkastelu tarjoaa kuitenkin haasteellisen tilaisuuden pohtia sekä seksuaalisten vähemmistöjen näkyvyyttä ja paikkaa tiedonvälityksessä että journalistisia rutiineja ja toimitustyön eettisiä kysymyksiä.²

Suomalaisessa yhteiskunnassa heteroseksuaalisuudella on normatiivisen hegemonian asema.³ Tähän liittyen heteroseksuaalisuus nauttii automaattisesti joukosta etuoikeuksia, jotka on mahdollista tunnistaa vain tekemällä rinnastuksia ei-heteroseksuaalisuuteen.⁴ Journalismista puhuttaessa oleellisin niistä on heteroseksuaalisten ihmisten etuoikeutettu asema tiedonvälityksessä: uutisointi rakennetaan silmälläpitäen heteroseksuaalista yleisöä. Usein yleisö vielä täsmentyy valkoiseksi, keski-ikäiseksi, keskiluokkaiseksi, heteroseksuaaliseksi ja miespuoliseksi (Costera Meijer 2003, 20). Kun julkisuudessa

Artikkelissa tarkastelun kohteena ovat homoseksuaalisuuden näkyvyys ja paikka sanomalehtijournalismissa sekä teemaan liittyvät journalistiset rutiinit ja eettiset kysymykset. Aineistona ovat ne *Helsingin Sanomissa* (joulukuu 2002–helmikuu 2003) julkaistut tekstit, joissa homoseksuaalisuus mainitaan (94 kappaletta). Artikkelissa pohditaan kriittisesti sitä, millaisia paikkoja journalismi rakentaa ja uusintaa homoseksuaalisuudelle silloin, kun se määritellään yksityisasiaksi, epäpolitisoidaan ja rajataan pääsääntöisesti kulttuurin alueelle.

Homoseksuaalisuusmainintoja koskevassa yleistarkastelussa huomio kiinnitetään käytettyihin sanavalintoihin ja muihin homoseksuaalisuuden käsittelytapoja koskeviin rutiininomaisiin ratkaisuihin, kuten etäisyydenottoon, eksotisointiin, seksualisointiin, ohittamiseen, torjuntaan ja kaapittamiseen. Kahden mediatapahtuman (lakiesitys hedelmätyshoidoista; draamasarja *Venny*) sekä homoseksuaalisia ulostuloja koskevien esimerkkien avulla analysoidaan tarkemmin heteronormatiivisuuden journalistista rakentumista ja sen rikkomista.

Lopuksi avataan homoseksuaalisuuden käsittelyyn liittyviä historiallisia laahaumia. Niiden rutiininomainen toistaminen tuottaa kirjoittamattomat, ongelmallisen heteroseksistiset ”talon säännöt” siitä, kuinka homoseksuaalisuutta sopii käsitellä. Näiden sääntöjen tietoinen toisin toistaminen avaisi mahdollisuuden entistä moniarvoisempaan journalismiin.

on tilaa ainoastaan heteronormatiivisen oletuksen kautta tuotetuille ja siihen sopiville jutuille, ei-heteroseksuaalisten ihmisten yhteiskunnallinen asema kapenee.

Oleellista on huomata, että heteroseksuaalisuuden hegemoninen asema ei kuitenkaan ole kulttuurisesti väistämätön tai luonnollinen, vaan sen olemassaolo edellyttää jatkuvaa huoltoa ja ylläpitoa. Kuten Judith Butleria mukailleen voi to-

deta, vasta samankaltaisina toisiaan seuraavat heteroseksuaalisuutta etuoikeuttavat toistot saavat heteroseksuaalisuuden näyttämään itsestäänselvyydeltä (Butler 1990). Heteroseksuaalisuuden normatiivista asemaa voidaan tukea myös erilaisilla säännöillä ja sanktioilla sekä sulkemalla siihen kuulumattomat elementit pois hyväksyttävän ja ymmärrettävän piiristä (Engel 2002, 89–92).

Tarkastelen tässä artikkelissa homoseksuaalisuuden journalistista käsittelyä *Helsingin Sanomissa* kolmen kuukauden ajalla (joulukuu 2002–helmikuu 2003), erityisesti suhteessa heteronormatiivisiin toimitusrutiineihin. Olen valinnut tutkimuksen kohteeksi valtalehden, koska oletan, että lehden linja vaikuttaa laajan lukijakuntansa maailmankuvaan, samalla kun se muokkaa yleisemminkin maassa vallitsevaa käsitystä siitä, kuinka journalistisessa julkisuudessa on sopivaa puhua homoseksuaalisuudesta.

Lähestyn *Helsingin Sanomia* ennen kaikkea journalistisena julkisuustilana, jossa kirjoittajat ja kirjijat käyvät homoseksuaalisuuden esittämistä koskevia merkityskamppailuja (Luostarinen 2002, 25). Aineisto ei kuitenkaan anna mahdollisuutta tarkastella sitä, millaisia kamppailuja toimitusten sisällä on käyty homoseksuaalisuutta koskevien juttujen kirjoittamisesta, muokkaamisesta, julkaisemisesta tai julkaisematta jättämisestä.⁵ Käsillä olevalle tarkastelulle on olennaista vain se toimituksellinen ratkaisu, että juttu on kirjoitettu ja päätetty painaa lehteen siinä muodossa, missä se on julkaistu. Koska tutkin lehteä tekstuaalisena kokonaisuutena, en myöskään tee tavanomaisia erotteluja statuksestaan erityyppisten juttujen välillä, enkä aina edes sen välillä, kuuluuko jutun kirjoittaja lehden henkilökuntaan vai ei.

Etsin siis mainintoja homoseksuaalisuudesta kaikesta lehden toimituksellisesti käsittelemästä ja valikoimasta tekstuaalisesta aineistosta, mukaan lukien lukijakirjeet ja vieraskynäartikkelit, mutta pois lukien maksetut mainokset ja ilmoitukset.⁶ Tässä tekstimassassa esiintyvät maininnat tekevät homoseksuaalisuutta näkyväksi julkisuudessa samalla, kun ne sanavalintojensa ja kontekstiensä kautta merkityksellistävät sitä eri tavoin.

Aloitin analyysini tarkastelemalla, kuinka löytämäni homoseksuaalisuusmaininnat sijoittuvat määrällisesti lehden eri osioiden välille. Jaottelen löytämäni jutut karkeasti joko ”politiikan” tai ”kulttuurin” alueille (toki tietoisena näiden yhteen kietoutumisesta; vrt. Signorile 1993; Walters 2001) ja siirryn sitten tarkastelemaan yksityiskohtaisemmin ja laadullisemmin niitä rutiininomaisia tapoja, joilla lesboista, homoista ja homoseksuaalisuudesta lehdessä puhutaan.

Aiemmissä sanomalehdistön homoseksuaalisuuskirjoittelua koskevissa tutkimuksissa huomio on kiinnitetty niihin tapoihin, joilla homoseksuaalisuus tavan-

mukaisesti esitetään lukijoille. Kiinnostuksen kohteena ovat tällöin olleet esimerkiksi loukkaavat journalistiset käytännöt, kuten homoseksuaalisuutta vastaan kiihottavien vihakirjeiden julkaiseminen mielipidesivuilla (Andreasson 1996, 163, 196–197), mutta myös toimitusten oma uutisointi silloin, kun se on ollut epäkunnioittavaa (homoseksuaalisuudesta on tehty pelkkä vitsi), epäasiallista (homoseksuaalisuuteen liitetään jokin asiaankuulumaton mutta kielteinen seikka), vinoutunutta (lesbojen ja homojen näkökulma puuttuu tyystin) tai puutteellista (relevantteja teemoja ei seurata eikä taustoiteta) (Andreasson 1996; Rimmele 1993).

Näiden teemojen lisäksi minua kiinnostavat myös ne tilanteet, joissa homoseksuaalisuus on ohitettu ja jätetty esittämättä. Nekin kohdat, joissa homoseksuaalisuus jätetään mainitsematta, tuottavat käsitystä siitä, mitä homoseksuaalisuus (ei ainakaan) voi olla. Hiljaisuuksien vastakohtaksi asetuvat puolestaan homoseksuaalisten ihmisten omaehtoiset julkiset ulostulot.

Lopuksi pohdin niitä normatiivisia sääntöjä, joiden varassa ammattitoimittajat tulevat säädelleeksi homoseksuaalisuuden journalistista näkyvyyttä ja näkymättömyyttä samalla, kun he saumattomasti tulevat toistaneeksi ja tuottaneeksi heteronormatiivisia ajatusmuotoja.⁸ Sääntöjen olemassaolo antaa kuitenkin aina mahdollisuuden kysyä, voisiko niitä rikkomalla tehdä journalismia myös toisin.

Käsitteitä ja käsityksiä

Hain *Helsingin Sanomista* analyysiyksiköiksi lasketut homoseksuaalisuusmaininnat lukemalla läpi kaikkiaan 86 lehteä. Poimin mukaan kaikki 94 juttua, joissa esiintyivät sanat ”homoseksuaalisuus”, ”homoseksuaalinen”, ”lesbo”, ”homo”, ”samaa sukupuolta oleva pari”, ”rekisteröity pari” tai ”seksuaalivähemmistö” eri variaatioineen ja synonyymeineen tai joissa esiintyi jokin muu ilmeinen viite intiimiin kanssakäymiseen tai seurusteluun samaa sukupuolta olevien henkilöiden välillä, kuten vaikkapa suudelma tai yhdessä asuminen. Kolmen kuukauden aikana lehdessä käytettiin homoseksuaalisuuteen liittyen yli 70 erilaista ilmaisu.⁹

Vaikka on ilmeistä, että käytetyt käsitteet eivät koskaan ole viattomia, Suomessa ei ole käyty julkista keskustelua siitä, millaisilla sanoilla homoseksuaalisuutta olisi soveliasta käsitellä journalistisissa teksteissä – toisin kuin vaikka Yhdysvalloissa.¹⁰ Suomen kielessä sanoja ”lesbo” ja ”homo” on käytetty puhujasta ja tilanteesta riippuen sekä haukkumasanoina (Lehtonen 2003, 143–152) että nyttemmin myös ylpeän itsemäärittelyn välineinä. Monet itseään lesboiksi kutsuvat naiset ovat kuitenkin tyytymättömiä sanan ”homo” generiseen käyttöön silloin, kun viittauksen kohteena ovat itse asiassa sekä homoseksuaaliset naiset että miehet, sillä tämä käytäntö uusintaa lesbojen kulttuurista näkymättömyyttä. Toiset lesbot ja homot puolestaan harmistuvat sanan ”homoseksuaalinen” käytöstä, sillä heidän mielestään se ylikorostaa seksuaalisuutta ei-seksuaalisissa asiayhteyksissä. Joka tapauksessa kaikki nämä vaihtoehdot – ja monet muut – ovat jatkuvassa journalistisessa käytössä. Ne kuitenkin konnotoivat erilaisiin käyttöalueisiin.

”Homoseksuaalisuuden” ajatellaan viittaavan sellaiseen monoseksuaaliseen suuntautumiseen, jossa halun kohde on samaa sukupuolta.¹¹ Vaikka seksuaalinen halu ei sinänsä edellytä vastaavaa identifioitumista, journalistisessa kielenkäytössä seksuaalinen suuntautuminen liukuu usein huomaamatta puheeksi seksuaalisesta identiteetistä, kun siirrytään käyttämään sanoja ”lesbo” ja ”homo”. Toisinaan, kuten esimerkiksi puhuttaessa samaa sukupuolta olevien henkilöiden rekisteröidyistä parisuhteista, ei identiteettiin viittaavien käsitteiden käyttö kuitenkaan ole välttämättä sen paremmin tarpeellista kuin asiallisesti oikeinkaan.

Rekisteröityjen parisuhteiden määrää uutisoidessa *Helsingin Sanomien* viittauksen kohteena olivat "laki samaa sukupuolta olevien parisuhteen rekisteröinnistä" ja "samaa sukupuolta olevat suomalaisparit" tai "naisparit" ja "miesparit" (3.12.2002, A10)¹². Sananvalinnat heijastavat korrektisti lakitekstiä, jossa suhteensa rekisteröiviltä henkilöiltä ei edellytetä tiettyä seksuaalista suuntautumista tai identiteettiä, vaan vain keskenään samaa sukupuolta. Mutta lehdessä käytettiin toistuvasti myös lyhennettä "homoliitot", joka, sen lisäksi että se tekee perusteettomia oletuksia liiton solmineiden henkilöiden seksuaalisesta identiteetistä, myös häivyttää näkyvistä naisten keskinäiset virallistetut parisuhteet. Sanan "liitto" käyttäminen hämärtää myös sen, että "homoliitto" ei ole rinnasteinen avioliitolle, vaan "rekisteröity parisuhde" on tarkoituksellisen syrjivänä voimaan saatettu erillislaki heteronormatiivisuuden ulkopuolella eläville pariskunnille (Juvonen 2002b; Kaskisaari 2003).

Toisinaan uutisoinnin kohteena ovat "seksuaaliset vähemmistöt". Tällöin homoseksuaalisten ihmisten nähdään muodostavan oman ryhmänsä, johon asenoidutaan muiden taholta erityisin tavoin, usein kielteisesti ja syrjivästi. Toisinaan lesbot ja homot ymmärretään myös vähemmistöryhmäksi, jolla on oma kulttuurinsa, juhlaansa ja järjestönsä, SETA ry. Joillekin toimittajille SETA tulee mieleen ainoana mahdollisena homoseksuaalisena toimijana järjestökentällä, jolloin ohitetaan tyystin sellaiset vakiintuneet järjestöt kuin Sateenkaariperheet tai Mummolaakso-Gummendal. SETA:lle saatetaan myös osoittaa hämmästyttävä kyky ohjastaa homoseksuaalisia yksityishenkilöitä julkisiin ulostuloihin (Uimonen 1997, 26–27).

Nämä erilaiset käsitteet kantavat mukanaan viestiä homoseksuaalisuuden poliittisesti rakentuneesta luonteesta, siitä, että sanojen kulloinenkin käyttöala on määrittelykamppailujen tulosta. Keskeisin homoseksuaalisuuden käsittelyä rasittava tekijä on kuitenkin siihen liitetty "seksuaalisuuden" leima. Suomalaisessa kulttuurissa seksuaalisuutta on totuttu pitämään yksityisasiana, joka ei kuulu julkisuuteen (Juvonen 2002a, 45, 57).

Yksityisyyden rajat ovat kuitenkin neuvoteltavissa uudelleen. Tiellä tasavertaisuuteen -konferenssissa joulukuussa 2002 suomalainen journalisti, joka on ansioitunut monikulttuurisen journalismin puolestapuhujana, puhui työryhmässä lämpimästi siitä, kuinka etnisen monimuotoisuuden tulisi näkyä mediassa. Kun hänelle ehdotettiin yleisöstä, että samankaltainen näkyvyys voisi koskea myös seksuaalista monimuotoisuutta, hän torjui ehdotuksen toteamalla: "Seksuaalisuus on yksityisasia. En minäkään haluaisi kulkea ympäriinsä kertomassa kaikille olevani hetero."¹³

Tämä anekdootti osoittaa, kuinka julkisessa konferenssissa on silti mahdollista kertoa kaikille olevansa hetero. Se johtuu siitä, että heteroseksuaalinen suuntautuminen on luonnollistunut siksi yleisesti hyväksytyksi suunnaksi, johon liittyviä sosiaalisia ja seksuaalisia suhteita solmitaan avoimesti yhteisöllisessä julkisuudessa. Näin puhe heteroseksuaalisuudesta kuuluukin julkisen eikä yksityisen piiriin. Heterosuhteista puhuttaessa ei siis viitata asioihin, joiden ajatellaan kuuluvan paremminkin intiimiin yksityisyyteen, kuten vaikkapa seksuaalikäytäntöihin. Mutta niin kauan kuin homoseksuaalisuudesta ei voida puhua julkisuudessa luontevasti ja avoimesti yhtenä heteroseksuaalisuudelle rinnakkaisena tapana järjestää sosiaalisia ja seksuaalisia suhteita, se tipautetaan vaikenemisen kautta intiimin yksityisyyden alueelle ja kavennetaan näin pelkäksi seksuaalisuudeksi.

Heteroseksuaalisuus on siis aina julkisuudessa läsnä myönteisenä oletusarvona. Muut erot, kuten sukupuoli, "rotu", etnisuus ja vammaisuus ovat nekin usein läsnä, kanssaihmissen havaittavissa ja tiedettävissä esimerkiksi niminä, ihonväreinä, aksenteina tai tavoissamme liikkua. Tällainen monimuotoisuus välittyy myös

median tekstuaalisiin ja kuvallisiin representaatioihin enemmän tai vähemmän automaattisesti silloin, kun näihin ryhmiin kuuluvia ihmisiä käsitellään tiedotusvälineissä, vaikka itse uutinen ei muuten käsitteellisesti sukupuolta, "rotua", etnisyyttä tai vammaisuutta.

Seksuaalinen monimuotoisuus ei kuitenkaan toimi samoilla säännöillä. Siinä missä "rotua" tai etnisyyttä voi usein olla vaikeaa tai mahdotonta kätkeä, homoseksuaalinen suuntautuminen on tavallisimmin näkymätön ja tulee näkyväksi vain erikseen nimeämällä. Jos nimeämistä ei tehdä, yhä uudestaan ja uudestaan (Lindholm 2003, 66), hetero-olettamus pitää huolen siitä, että homoseksuaaliset ihmiset käyvät heterosta. Kun homoseksuaalisuus jätetään toistuvasti nimeämättä, vaietuksi ja näkymättömäksi asiaksi, siitä muodostuu julkisuudessa vähitellen olemattoman alue, johon on journalistisesti vaikea tarttua.

Määriä ja paikkoja

Homoseksuaalisuutta ei mainittu kaikissa *Helsingin Sanomien* numeroissa lainkaan, mutta tutkimusajankohtana se esiintyi kuukausittain 16–23 lehdessä. Enimmillään helmikuun 1. päivän lehdessä oli yhteensä 5 sellaista juttua, joissa mainittiin homoseksuaalisuus, kun lehdessä sinä päivänä julkaistiin yhteensä 227 tekstikokonaisuutta. Homoseksuaalisuusmainintoja sisältävien juttujen määrä vaihteli kuukausittain kovasti. Mainintoja löytyi joulukuun aikana 17 tekstikokonaisuudesta, tammikuussa 25:stä ja helmikuussa 52 jutusta, eli yhteensä 94 kappaletta.¹⁴

Tammi- ja helmikuussa mainintojen määriä nostivat erilaiset homoseksuaalisuuden ympärille synnyttetyt mediatapahtumat kuten television draamasarja *Venny* (7 mainintaa) tai laki hedelmöityshoidoista (27 mainintaa).¹⁵ Jos joulukuun tilanne otetaan vertailukohdaksi, voidaan esittää ajatus siitä, että monipuolista julkisuutta nauttineiden yksittäisten mediatapahtumien avittamina myös muut homoseksuaalisuusteemat valikoituvat entistä helpommin julkaistaviksi. Otoksen aikarajaus ei valitettavasti kerro sitä, kuinka pysyvää nousu on ollut.

Myös lehden eri osioiden väliset erot olivat suuria sen suhteen, kuinka usein niiden tuottamissa teksteissä homoseksuaalisuus mainittiin. Toimituksista Kulttuuri (21), erityisesti yhdistettynä Radio ja Televisio -sivuihin (11) vastasi kolmanneksesta homoseksuaalisuusmainintoja (32/94). Hedelmöityshoitolain siivittämänä toisena tuli Poliitikka (13) yhdistettynä Kotimaahan (7), yhteensä 20 mainintaa. Ulkomaat (8) kiri ohi Nimiä Tänään- (5) ja Sunnuntai-sivuista (4).

Pääkirjoitusten, Urheilusivujen ja Minne mennä -sivujen toimituksellisessa osuudessa oli vain yksi homoseksuaalisuusmaininta kussakin. Viikoittain ilmestyvillä, eri teemoihin keskittyneillä sivuilla (Auto & Liikenne; Kuluttaja; Liikunta; Ruokatorstai; Talous & Työ) homoseksuaalisuusmainintoja ei esiintynyt, kiinnostavaa kyllä, kertaakaan, kuten ei Raha- tai Vapaa-aika -sivuillakaan. Homoseksuaalisuusmaininnat puuttuivat myös joulukuussa ilmestyneen Joulukalenterin jutuista samoin kuin Sarjakuvat-sivuilta. Yllättävää on se, että Kaupunki-sivuilla homoseksuaalisuus ei esiintynyt kertaakaan kolmen kuukauden aikana.¹⁶ Tällaiset erot herättävät kriittisiä kysymyksiä homoseksuaalisuuden sopivista tai sopimattomista kulttuurisista paikoista suomalaisessa yhteiskunnassa ja *Helsingin Sanomien* roolista näiden paikkojen uusintajana.

Kiinnostava havainto on myös lukijoiden huomattava panos homoseksuaalisuusmainintojen tuottajina *Helsingin Sanomissa*. Mielipidekirjoituksissa (sis. Vieraskynät) homoseksuaalisuus mainittiin 16 kertaa, samoin kolmessa Nuorten Postin kirjessä. Lisäksi tulivat yksittäiset lukijakirjeet Kulttuuri- ja Tiede & Ympäristö -sivujen keskustelupalstoille.

Useimmat *Helsingin Sanomien* homoseksuaalisuusmainintoja sisältäneistä jutuista olivat sellaisia, joissa homoseksuaalisuus tuli marginaalisesti esiin vain yhdessä tai korkeintaan kahdessa lauseessa (69/94). Kaikista niistä jutuista, joissa homoseksuaalisuus mainittiin kolmessa tai useammassa lauseessa (25/94), vain kymmenen oli sellaista, joissa jotain homoseksuaalisuuteen liitettyä asiaa käsiteltiin niin perusteellisesti, että se oli jutun kantava aihe. Otsikoita seulovan lukijan silmiin homoseksuaalisuus osui viidesti kolmen kuukauden aikana, etusivulla se mainittiin neljästi.

Homoseksuaalisuusmainintoja tulkittaessa ratkaisevia eivät kuitenkaan ole yksin niiden määrät ja paikat, vaan oleellista on se, millaisesta näkökulmasta ja arvojärjestelmästä käsin lehdessä käsitellään homoseksuaalisuutta silloin, kun se otetaan esille. Onnistuiko lehti valitsemaan näihin juttuihinsa näkökulmia, jotka tekisivät niistä relevantteja myös homoseksuaaliselle osayleisölle?

Politiikka I: Syrjinnästä ei saa uutista

Tutkiessaan *Helsingin Sanomien* homoseksuaalisuuskirjoittelua 1980-luvulla Ulla Veirto kiinnitti huomiota ulkomaansivuilla julkaistuihin Maaailman ihmisiä -palstan "hupi uutisiin", jotka tuohon aikaan muodostivat häkellyttävän suuren osan lehden homoseksuaalisuuskirjoittelusta (Veirto 1992, 42). Sittemmin ulkomaansivuilla on siirrytty käsittelemään homoseksuaalisuutta pääsääntöisesti asiallisesti, vaikka lesbouden käsittelyyn liittyykin edelleen melkoisia tunnekuohuja.¹⁷ Tutkimusajankohtana lukijoiden huomio kiinnitettiin homoseksuaalisten ihmisten aiemmin kohtaamaan epäluuloon ja vainoon (20.12.2002, C3; 25.2.2003, C4; 1.12.2002, C2; 17.12.2002, A5), samalla kun kerrottiin hyvin luontevasti siitä työstä, mitä kirkossa ja poliittisissa puolueissa tehdään tällä hetkellä, jotta seksuaalivähemmistöille turvattaisiin yhtäläiset oikeudet ja toimintamahdollisuudet (28.2.2003, C2; 25.2.2003, C2).

Sen sijaan erityisesti lehden A- ja D-osioissa (Kotimaa, Poliittikka, Nimiä tänään, Sunnuntai) homoseksuaalisuuden käsittely hakee yhä muotojaan. Homoseksuaalisuus oli edelleen hupi uutisena Lyhyesti-palstan kevennyksissä (1.2.2003, A6), jotka vailla toimittajan kommenttia jäivät uusintamaan kuvaamaansa heteroseksismia (vrt. Lempiäinen 2003, 33, 65).

Useat homoseksuaalisuusmaininnan sisältävät jutut ottivat vauhtia 1990-luvun homoseksuaalisesta mediatapahtumasta, parisuhteiden rekisteröinnistä (19.2.2003, A6). Siitä on mediajulkisuuden ansiosta kehkeytnyt referenssipiste, johon on vaivatonta palata eri suunnista. Silloin kun lehdessä puhuttiin varsinaisista rekisteröidyistä parisuhteista, vain niiden tilastoidulla määrällä oli väliä (3.12.2002, A10). Monikulttuurisuusjournalismia käsittelevässä artikkelissaan Karina Horsti kritisoi työpöytäjournalismiksi tällaista toimituksellista strategiaa, jossa toimittaja siirtyy tilastojen taakse välttääkseen ottamasta kantaa "Toiseksi" asemoitujen ihmisten elämäntodellisuuteen. Virallisten lukujen laskemisella voidaan herättää myös mielikuva siitä, että mahdollisesti uhkaavaksi koettu tilanne on turvallisesti hallinnassa. (Horsti 2002, 121–122.)

Samaa sukupuolta olevien ihmisten parisuhteet rinnastettiin nais-miesparien avioliittoon lukijakirjeessä (25.1.2003, C15), mutta toimittajan jutussa rinnastus tehtiin humoristisesti eläimiin (5.2.2003, A14). Kamppailua rekisteröinnistä käytettiin esimerkkinä fundamentalismista (22.12.2002, D6) tai metaforana, jolla merkittiin epäonnistumista tai erontekoa (29.12.2002, D6; vrt. Rosenberg 2002, 110, 112). Sen sijaan itse rekisteröintiin liittyvät ongelmat ylittivät uutiskynnyksen vain vaivoin.

Naisten homoseksuaalisuutta sivuttiin kahdessa seksuaalispainotteisessa maininnassa. Yhdessä haastateltiin tutkijaa, jonka tutkimuskohteena ovat 1950-luvun naisten keskinäistä haureutta käsittelevät oikeudenkäynnit (11.1.2003, A14), toisessa aiheena oli nettiporno (27.12.2002, A7). Jälkimmäisessä oli kuvituksena kuva Suomi24.fi portaalista, jossa englanninkielinen sana "lesbian" esiintyi joulunajan uutena Top 10 -hakusanana.

Vaikka kaikki nämä maininnat tekivät homoseksuaalisuutta näkyväksi lukijoille, ne myös osoittivat sille heteroseksuaalisuutta vähäisemmän ja kyseenalaisemman paikan. Vetoaminen lukijoiden oletettuun heteronormatiiviseen arvomaailmaan sai poikkeukset siitä näyttämään huvittavilta (25.2.2003, A9; vrt. Vartiainen 2003, 16, 54). Homoseksuaalisuus sijoitettiin toisaalle, kaukasiin maihin (5.2.2003, A14) tai menneisyyteen, ihmisiin "jotka omaavat erikoisempia suuntauksia ja preferenssejä" (27.12.2002, A7) tai eläimiin. Etäisyyttä tuotettiin lisäksi vitsin varjolla¹⁸ tai käyttämällä suomen sijasta englannin kieltä (5.2.2003, A14). Sen sijaan homoseksuaalisuus ei kertaakaan esiintynyt lähimpänä lehden omimpia lukijoita, sen Kaupunki-osiossa.

Toki suhtautuminen homoseksuaalisuuteen oli myös vakavan huolen aiheena *Helsingin Sanomissa*. "Homoseksuaalisuus ei ole sairaus", oli otsikkona nuoren lukijan kirjeessä, jonka hän oli lähettänyt Nuorten postiin (1.2.2003, D10). Naamiotuminen tulisi sallia mielenosoituksissa, jotta seksuaalisen suuntautumisen kaltaisesta arkaluontoisesta seikasta ei koituisi vaikeuksia, vetosi mielipidekirjoittaja (3.1.2003, A5). Homoseksuaalisuus voi aiheuttaa syrjintää työpaikoilla¹⁹, totesi kaksi miestä ohimennen mielipidekirjoituksessaan (23.12.2002, A5). Kaksi muuta kirjettä pohti huolestuneena koulujen seksuaalikasvatuksen laatua suhteessa siihen, kuinka se tekee tilaa erilaisille seksuaalisille suuntautumisille (molemmat 6.1.2003, A5).

Huomionarvoista on se, että mikään näistä homoseksuaalisten ihmisten kiikerää yhteiskunnallista asemaa käsittelevistä jutuista ei ollut *Helsingin Sanomien* toimittajien itsensä kirjoittama. Lehden uutiskäsitys osoittautuu traditionaalisen heteronormatiiviseksi siinäkin, että näitä teemoja tai niiden avaamia näkökulmia ei poimittu uutisen arvoisiksi myöskään lehden myöhemmissä jutuissa. Kolmen kuukauden aikana lehdessä ilmestyi vain kaksi toimittajien itsensä kirjoittamaa juttua, joissa käsiteltiin homoseksuaalisten ihmisten syrjintää Suomessa. Yksi artikkeleista käsittelee luterilaisen kirkon eettisiä valintoja (26.1.2003, A9), toinen parisuhteensa rekisteröineiden henkilöiden sulkemista ulos ryhmähenkivakuutuksen piiristä (20.12.2002, A13).

Eettisiä valintoja käsitellyt juttu poimi luterilaisen kirkon vaikean suhteen rekisteröityihin parisuhteisiin myös kuvituksensa teemaksi. Siteerattu tutkija totesi, että on nähtävissä, kuinka kirkko seuraa kansalaismielipidettä ja yhteiskunnallisia päätöksiä, vaikkakin viiveellä. "Homoliittojen kohdalla tätä kehitystä paheksunnasta hiljaiseen hyväksyntään ja ihmisten tukemiseen ei vielä ole tapahtunut." Artikkeleihin valittu näkökulma noudatti ja tuki tätä esittämäänsä tilannetta, sitä haastamatta tai kyseenalaistamatta.

Näin ei ollut laita toisessa uutisessa, jonka aiheena oli rekisteröityjen pariskuntien institutionaalinen syrjintä (20.12.2002, A13). Siinä lukijoille kerrottiin, että ryhmähenkivakuutuksesta myönnetään korvauksia vain sellaisen kuolleen työntekijän puolisolle, joka on ollut avioliitossa. Sen sijaan rekisteröidyssä parisuhteessa eläneet rajataan korvausten ulkopuolelle. Jutun näkökulma oli poikkeuksellinen siksi, että siinä tuotiin esiin sekä samaa sukupuolta olevien pariskuntien syrjintä että kerrottiin, kuinka syrjivään asiantilaan on päädytty ja mitä sille edelleen on tehtävissä.

Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto (TT) esti veto-oikeudellaan ryhmähenkivakuutuskorvauksen yhtenäistämisen, jota ajoivat niin SETA kuin monet ay-järjestötkin. Lukijoita valistettiin mahdollisuudesta viedä yksittäistapaukset käsiteltäviksi ryhmähenkivakuutusasiain neuvottelukuntaan, jossa asia voitaisiin äänestyspäätöksellä ratkaista TT:n kannasta riippumatta myönteisesti. Uutisen tekee erityisen kiinnostavaksi sekin, että TT:llä on jo vuonna 1995 ollut 30 miljoonan markan mediabudjetti (Uimonen 1996, 144), jolla se pyrkii takaamaan itselleen suosiollista mediajulkisuutta. Toisaalta kolme viikkoa aiemmin (1.12.2002, A4) *Helsingin Sanomien* pääkirjoitus oli kärjekkäästi kiinnittänyt huomionsa siihen, että TT:n uudessa 40 hengen hallituksessa ei edelleenkään ole yhtään naista. Vaikka ryhmähenkivakuutusta koskeva päätös oli tehty jo marraskuun lopussa, pääkirjoituksessa ei pohdittu sukupuolisen ja seksuaalisen syrjinnän ja tasa-arvon välisiä keskinäissuhteita. Tässä suhteessa pääkirjoitus noudatti vankasti ongelmallista suomalaistapaa, jossa tasa-arvokeskustelu rajataan koskemaan vain sukupuolten välistä tasa-arvoa (vrt. Juvonen 2002c, 256).

Kun heteroseksuaalisuus säilyy uutisten ainoana mahdollisena ja vakavasti otettavana referenssipisteenä, on ilmeistä, että Poliitiikka- ja Kotimaa -osioiden toimittajille kertyy vain vähän asiantuntemusta siitä, kuinka homoseksuaalisuutta käsitteleviä juttuja voisi kirjoittaa myös toisin, ottamalla huomioon homoseksuaalisuuden merkityskamppailujen kautta rakentuneen ja siksi aina poliittisen luonteen. Tällaisen näkökulman puuttuminen näkyi karkeimmillaan eduskunta-vaaleja edeltäneessä uutisoinnissa. Helmikuun loppuun mennessä vain yhdessä *Ylioppilaslehden* vaalikoneen kysymyksiä käsitelleessä jutussa oli viittaus homoseksuaalisuuteen seikkana, jolla voisi olla merkitystä äänestyspäätöksen tekemisessä (2.2.2003, A7).

Poliittisen kysymyksenasettelun puute on entistä oudompi tilanteessa, jossa istuva eduskunta oli juuri hyväksynyt lain rekisteröidyistä parisuhteista ja käsitteilyyn oli tulossa kysymys sekä rekisteröityjen pariskuntien adoptio-oikeudesta että rekisteröidyssä parisuhteessa tai itsenäisesti elävien naisten oikeudesta saada jatkossakin hedelmöityshoitoja (1.4.2003, A7). Viimeksi mainitusta kysymyksestä sukeutuikin se yksittäinen homoseksuaalisuusteema, josta *Helsingin Sanomissa* kirjoitettiin tarkasteluajankohtana kaikkein useimmin.

Politiikkaa II: Hedelmätöntä keskustelua hedelmöityshoitolaista

Käydessään läpi istuvan eduskunnan työlistaa tammikuussa *Helsingin Sanomat* totesi, että eduskunnan on vielä edistettävä lakia, joka sallisi lesboparien ja yksinäisten naisten keinohedelmöityksen (4.1.2003, A7). Hedelmöityshoitoja sääntelevä laki on ollut tekeillä yli vuosikymmenen. Tänä aikana kiistat ovat koskeneet mm. itsenäisten naisten ja naisparien oikeutta hedelmöityshoitoihin. Sääntelämättömässä tilanteessa osa lapsettomuusklinikoista onkin tarjonnut hoitoja myös näille naisille.

Lain etenemisestä raportoitiin uudelleen pikku-uutisissa (17.1.2003, A8; 25.1.2003, A6). Vaikka *Aamulehti* oli jo aloittanut aiheen uutisoinnin (minkä HS humoristisesti huomioi Lyhyesti-palstallaan 1.2.2003, A6), *Helsingin Sanomat* palasi aiheeseen vasta kymmenen päivää myöhemmin. Silloin uutinen nostettiin etusivulle otsikolla "Yksinäisten naisten hedelmöityshoidoista tulossa rikos" (4.2.2003, A3). Itse uutisessa kerrottiin, että jos hoitoja tullaan myöntämään vain miehen ja naisen muodostamille avio- tai avopareille, ne täytyy lakiteknisesti kri-

minalisoida muissa tapauksissa (4.2.2003, A6). Seuraavana päivänä teemaa jatkettiin uutisoimalla, että lakiasiainvaliokunta oli äänestyksen jälkeen päätenyt kriminalisoimaan yksinäisten naisten ja lesboparien hedelmöityshoidot. Samassa lehdessä kerrottiin myös, että näillä naisilla on edelleen mahdollisuus matkustaa Viroon saamaan kyseisiä hoitoja (5.2.2003, A3, A7).

Lehti ei ollut julkaissut ennen tätä päivää aihetta koskevia mielipidekirjoituksia,²⁰ mutta 5.–25.1. välisenä aikana lehdessä julkaistiin yhteensä yhdeksän kirjoitusta, joista kuusi puolsi (kaksi 6.2., 7.2., kaksi 8.2., 25.2.2003, A5) ja kolme vastusti (8.2., 19.2., 23.2.2003, A5) hedelmöityshoitosten sallimista. Lisäksi *Helsingin Sanomat* julkaisi aihetta käsittelevän vieraskynän, jonka kirjoittaja, lesbovanhemmuuden tutkija, puolusti lisääntymiseen liittyvien terveydenhoitopalvelujen säilyttämisestä naisparien ja itsellisten naisten saatavilla (16.2.2003, A5).

Helsingin Sanomat seurasi kysymyksen käsittelyä viikon verran (ks. 6.2.2003, A6). Kun eduskunta keskusteli lakiasiainvaliokunnan esityksen kohtalosta ja päätti, että sitä ei tulla viemään suureen valiokuntaan muutettavaksi hallituksen mielen mukaiseksi (7.2.2003, A6), eduskuntatalon edessä järjestettiin hedelmöityshoitosten sallimista puoltavia ja vastustavia mielenosoituksia (8.2.2003, A6). Lopulta hallitus päätti vetää kiistellyn lakiesityksen kokonaan pois käsittelystä (mt.; 12.2.2003, A3, A6). Keskustelun aikana yksinäisten naisten ja lesboparien vanhemmuus mainittiin myös Televisio-sivujen ohjelmaesittelyssä (5.2.2003, D10), minkä lisäksi *Helsingin Sanomien* pakinoitsija ja kolumnisti tarttuivat aiheeseen. Pakinoitsija teki oikeudesta hoitoihin vitsin (10.2.2003, A10), kun taas kulttuurisivujen kolumnisti totesi vakavampaan sävyyn, että argumentoinnissa käytetty ”lapsella on oikeus isään” -retoriikka ei johda myönteiseen lopputulokseen, vaan edelleen kärjistää abstraktia kiistaa (26.2.2003, B5).

Kun hedelmöityshoitolaian uutisoinnissa lähdettiin heteroseksuaalisen maailmankuvan oikeutuksesta (vrt. Sirkkunen 1996, 69), ei toimituskunnasta pantu ketään paneutumaan aiheeseen niin, että lehdessä olisi kyetty nostamaan uutisoinnin osaksi ja pohdinnan kohteeksi oleellisia ristiriitoja tai ongelmakohtia.²¹ *Helsingin Sanomat* ei omissa toimituksellisissa jutuissaan myöskään kyseenalaistanut syrjivien lakiesitysten oikeutusta millään tavoin.

Kun lehti keskittyi seuraamaan vain päätöksentekijöiden toimintaa, se ei onnistunut avaamaan kysymyksiä naisten lisääntymisoikeudesta tai seksuaalisesta tasavertaisuudesta (vrt. Hujanen & Pietikäinen 2000, 15). Niiden sijaan kiinnostavimmaksi kysymykseksi nousi pohdinta siitä, kuinka kiistanalainen lakiesitys onnistuttaisiin viemään juridisesti läpi. Strategisilla kysymyksillä on kuitenkin vain vähän relevanssia sille osayleisölle, jota lähtökohtaisesti ongelmallisen lakiesityksen seuraukset läheisimmin koskisivat.

Lehden heteronormatiivisesta näkökulmasta katsottuna ei pidetty mitenkään erikoisena sitä, että hallituksen muodollisesti hoidot sallivassa esityksessä tarjottiin hegemonista heteronormia (”molemmat vanhemmat”) täysin irrationaalise- na ja toimimattomana ratkaisuna tilanteisiin, jotka eivät ole tämän mallin mukaisia.²² Normiin nojaten hallituksen esityksessä päädyttiin kuitenkin ehdotukseen, joka on perustuslain hengen vastaisesti välillisesti syrjivä, sillä naispareille tai itsenäisille naisille sukuoluja luovuttavan miehen velvollisuus tunnustaa ”isyytensä” merkitsisi luovuttajien loppumista. Lehdessä rekisteröidyssä parisuhteissa eläville ja itsenäisille naisille esitetty sosiaalisesti ja taloudellisesti erotteleva vaihtoehto matkustaa Viroon näyttäytyi siten mainiona ratkaisuna, jonka ansiosta heteroseksuaalisille pariskunnille tärkeäksi nähty laki voitaisiin vihdoin saada säädettyä.

Kuvaavasti aineiston ensimmäinen (ja ainoa) homoseksuaalisuutta sivunnut pääkirjoitus esitti toivomuksenaan, että hallituksen alkuperäinen esitys voitaisiin vaalien jälkeen hyväksyä sellaisenaan (12.2.2003, A4). Näin pääkirjoitus

pitäytyi koetellussa linjassa, sillä myös vuonna 1981 *Helsingin Sanomien* pääkirjoituksessa homoseksuaalisille ihmiselle toivotettiin malttia, koska aika ei ole vielä kypsä lakiuudistuksille ja niiden vaatiminen vain kääntyisi itseään vastaan (Veirto 1992, 49).

Kulttuuria I: Lesbot ja homot kulttuurin kentällä

Suomessa taide ja kulttuuri on perinteisesti mielletty homoseksuaalisuuden omimmiksi alueiksi (Juvonen 2002a). Siksi ei olekaan hämmästyttävää, että Kulttuuri- ja Radio & Televisio -osioissa homoseksuaalisuudesta julkaistiin yhteensä 32 mainintaa. Näitä määrällisesti laajimpia osioita ei ole syytä tutkimuksellisesti väheksyä, sillä ne ovat merkittäviä homoseksuaalisuutta koskevien intertekstuaalisten ja symbolisten viestien välittämisen paikkoja (päinvastaisesta ratkaisusta ks. Kumpulainen 1992, 21; Andreasson 1996, 23).

Kulttuuriruutisten ja arvostelujen kautta välittyy kiinnostava kuva siitä, millaista homoseksuaalisuus on ja millaisia paikkoja naiset ja miehet voivat ottaa. Samalla homoseksuaalisuudesta puhuminen avaa kirjoittajille ja lukijoille mahdollisuuden identiteettityöhön joko homoseksuaalisuuden puolesta tai sitä vastaan. Kun lesbo- ja homoelokuva festivaaleilla Suomea myöten kiertäneestä *Frankensteinin isästä* (*Gods and Monsters*, USA 1998, Bill Gondon) huomautettiin ennakkotiedoissa (hetero)lukijoille, että kyseessä ei ole "varsinainen homoelokuva", *Uhan tiellä* -elokuvan (*Rites of Passage*, USA 1999, Victor Salva) potentiaalisille (homo)katsojille puolestaan kerrottiin, että kyseessä on toimintaelokuva, jossa "ilmenee homolatauksia" (5.2.2003, D10).

Kulttuurisivuilla homoseksuaalisuutta koskeva kirjoittelu oli usein etäännyttävää ja määrämuotoja noudattavaa. Lesboista ja homoista puhuttiin vain poikkeuksellisesti samassa yhteydessä (11.2.2003, B7). Tavallisimmin homoseksuaalisuus sukupuolitettiin huolellisesti. Kun *Helsingin Sanomissa* puhuttiin lesboista, he olivat harvemmin (lesbo)kulttuurin tai sen tuotteiden luojia. Sen sijaan he olivat muiden tuottamissa teoksissa voyerististen katseiden kohteena.

Helsingin Sanomien televisio-ohjelmien ennakkotietojen ja näytelmäarvostelujen toistuva teema tutkimusajankohtana oli nuorten naisten ystävyys ja rakkaus. Usein tällaiset suhteet johtivat tragediaan (24.2.2003, B7; 3.12.2002, D7), mutta toisinaan tarinalla saattoi olla onnellinenkin loppu (7.1.2003, D7). Lehdessä näitä nuoria naisia nimettiin kuitenkin harvemmin lesboiksi (poikkeuksena 23.1.2003, A15), joten naisten välinen rakkaus näyttäytyi vain nuoruuteen liittyvänä ohimenevänä ilmiönä (vrt. Rosenberg 2002, 103–115). Tällaista ajattelutapaa rikkoivat kuitenkin elokuva, jossa esiintyi lasta synnyttävä naisuus suhteessa elävä nainen (4.1.2003, D9).

Usein kahden naisen välinen seksuaalisoitu suhde kuitattiin mainoskikaksi, jolla tavoiteltiin yleisön kiinnostusta. Esimerkkeinä toimivat televisiosarja *Ally McBealin* "lesbosuudelma" uuden tuotantokauden alkajaisiksi (28.1.2003, B5; vrt. muut "lesbosuudelmat" yhdysvaltalaisessa televisiossa Walters 2001) ja venäläisen popduon t.A.T.u:n julkisista suudelmista ja hyväilyistä sekä eksplisiittisistä sanoituksista luotu lesboimago (3.1.2003, B7; 4.2.2003, B9). Tällainen uutisointi esittää lesbouden silkkana muoti-ilmiönä.

Myös homoseksuaalisia miehiä seksuaalisoitiin lehdessä. Venäläisten homoseksuaalisten poptähtien listauksessa otettiin esiin Oskarin hitti "Voitele mut vaseliinilla", ja Boris Moisejevin yhteydessä mainittiin homoseksuaalinen viettely keinoksi edistää uraa (3.1.2003, B7), kun taas arkkitehti Albert Speerillä kerrottiin olleen "homoeroottinen side" Adolf Hitleriin (7.2.2003, B8). Rockmusiikkia soit-

tavista munkeista kertovan dokumenttiohjelman ennakoarvioon kirjoittaja liitti uskallettua huumoria: "Rockmunkkien videolla kullatuissa trikoissa pyörivä nuori poika ei nimittäin saa Pyhän synodin hyväksyntää: 'Sehän herättää meissä lihan himoa', toteaa piispa." (22.2.2003, D9). Homomiesten kerrotaan tuottaneen omaa kulttuuriaan myös pornon saralla (8.12.2002, D3).

Homomiesten elämää myös eksotisoitiin. "Ei siis mikään keskivertaisen lähiöporvarin prototyyppi" (11.1.2003, B4), huomautti kirjoittaja kertoessaan kanadalaisen säveltäjän Claude Vivierin kohtalosta: potkut opettajaseminaarista "sukupuolisen suuntautumisen" vuoksi ja myöhemmin kuolema murhaajan uhrina. Venäläiset avantgardistit, kirjailijat Anatoli Mariengof ja Sergei Jesenin sekä "nukuivat samassa sängyssä" että viettivät tuotteliasta boheemielämää, mihin kuului nokkelaa keikarointia, sairautta ja itsemurha (28.12.2002, B2).

Kaiken kaikkiaan homomiehet olivat lesboja vahvemmin osa *Helsingin Sanomien* tuottamaa sosiaalista maailmaa (vrt. Dyer 2002, 50–51). Heillä oli lesboja monimuotoisempia rooleja, ja he esiintyivät useimmilla kulttuurin osa-alueilla sekä kulttuurin tuottajina että sen kuvausten kohteina. Lehdessä tuotiin esiin koko joukko kirjallisuudessa, näytelmissä ja televisiossa esillä olevia, keskenään ristiriitaisia homomiesten kuvauksia. Vanhempi elokuvaohjaaja oli ollut julkihomo jo 1950-luvulla (9.2.2003, D11), kun nuoret miehet olivat joko kaapissa tai kamppailivat ulostulonsa kanssa hautausurakoitsijana (17.1.2003, B10; 4.2.2003, B5). Homomiehet voivat muutenkin olla monenlaisia aina antiikkikauppiasta machomiehiin (1.2.2003, B1; 3.2.2003, D7).

Myös kulttuurituotteita "homolatauksien" avulla hyödyntävien lesbo- ja homoyleisöjen olemassaolo tuotiin esiin *Helsingin Sanomien* teksteissä. "Voitele mut vaseliinilla" hitin maininnut kirjoittaja totesi laulun auttaneen nuoria homomiehiä ulos kaapeistaan (3.1.2003, B7). *Ally McBealin* lesbofaniien puolestaan kerrottiin tekevän luovia luentoja sarjan hahmojen seksuaalisuudesta (28.1.2002, B5), kun taas Moskovan gay-yhteisön sanottiin ottaneen omakseen Anatoli Mariengofin teoksen *Romaani ilman valheita* (28.12.2002, B2). Tällaisten osayleisöjen olemassaolo tehtiin kuitenkin naurettavaksi eläköityneen radiopersoonan haastattelussa, jossa tämä haukkui radiotuotantojen segmentointia valittamalla sitä, kuinka yleisöt jaetaan nykyisin profiloinnin nimissä: "Nyt erotellaan akat, nuoret akat, vanhat akat, keski-ikäiset, homot, lesbot, nuoret" (11.12.2002, B7). Lesbo- ja homoyleisöt voitiin kokea uhkaavina myös kirjallisuudelle, kuten uutisessa, jossa kerrottiin lesbosuhteessa elävän Anna Holtin kieltäytyvän antamasta kirjojaan norjalaiselle lesbo- ja homokirjakerholle luolimatta siitä, että niissä on lesbosankari. "Minusta tämä on kirjallisuudelle piinallinen tappio. On olemassa hyvää ja huonoa kirjallisuutta, ja on naurettava ajatus jakaa kirjallisuus sukupuolisen suuntautumisen mukaan", ilmoitti Holt (1.2.2003, B2).

Jos erilaisten seksuaalisuuksien roolia kulttuurin tuottamisessa ei tunnusteta, heteronormatiivisuuden ylittävät vaihtoehdot voivat näyttäytyä täysin käsittämättöminä. Belgialaisen tanssiryhmän Verosimilen esitys sai niukasti ymmärrystä osakseen: "Yhdessä numerossa genderblendataan niin, että laulaja puetaan ensin machofrederikiksi ja heti perään ultrafemmeksi. Miksi?"²³ Tällaisessa ilmapiirissä toimittaja, joka kirjoitti kirja-arvostelua visuaalisten representaatioiden seksuaalikulttuureja käsittelevästä taidehistoriallisesta antologiasta, avasi uusia uria todetessaan, että tutkijoiden tavoitteena on tarkastella valtakulttuurin "heteronormatiivisuutta" (lukijoille tarjottu uudissana on lehdessä sijoitettu lainausmerkkeihin) mutta myös sitä laajempia alueita – homoseksuaalisuutta, ristiinpukeutumista ja androgyniaa (8.1.2003, B7). Siinä missä kirja-arvostelussa heteronormatiivisuus mainittiin teoreettisena käsitteenä, kulttuurisivujen mediatapahuma *Vennystä* näytti lukijoille, mitä se on käytännössä.

Kulttuuria II: Venny mediatapahtumana

Taidemaalari Venny Soldan-Brofeldtin (1863–1945) elämästä kertova televisiosarja *Venny* kirvoitti *Helsingin Sanomissa* yhteensä seitsemän homoseksuaalisuusmainintaa. Draamasarjassa kuvattiin Soldan-Brofeldtin avioliittoa Juhani Ahoon, jolla oli myös suhde vaimonsa sisaren Tillyn kanssa. Mediatapahtumaa ei kuitenkaan synnyttänyt miehen pitkäkestoinen aviorikos, vaan se, että vaimon nuoruudenaikainen ystävyysuhde huonetoveriinsa Hanna Hirschiin kuvattiin sarjassa ”eroottissävyyiseksi” (6.1.2003, B4).

Kaksi viikkoa tämän seikan ilmi tuomisen jälkeen *Helsingin Sanomat* julkaisi laajan jutun, jossa kyseenalaistettiin draamasarjan historiallinen osuvuus (20.1.2003, C4). Arveluttavana pidettiin yhtäältä sitä, kuinka elokuvassa on toteutettu historiallisia puhe- ja käytöstapoja, toisaalta sen tapaa käsitellä seksuaalisuutta. Muun muassa Hirschin ja Soldan-Brofeldtin suhteen esittämisen tapaa moitittiin liian moderniksi. Jutussa todettiin, että ei ole olemassa tutkimusta, joka tukisi esitettyä väitettä naisten rakkaussuhteesta. Yksi haastatelluista naistutkijoista totesi, ettei 1800-luvulla eläneiden naisten ystävyyttä ja keskinäistä rakkautta voi tulkita suoraan lesboudeksi. ”Koko rakkauskäsitys oli toinen, avarampi, hillitympi ja vivahteikkaampi.”

Kolmen viikon sisällä Soldan-Brofeldtin ”lesbouden” ympärille synnytetty mediatapahtuma²⁴ tuotti joukon rajattuja lähestymistapoja lesbouteen. Pakinoitsija ehdotti totuuskomitean perustamista, jotta vihdoinkin saataisiin selville, ”oliko Venny lesbo vai ei” (27.1.2003, A10). Tässä hän hyödynsi hauskaasti sekä arkiajatusta siitä, että seksuaalisuus olisi määriteltävissä toisensa poissulkevien binaarioppositioiden kautta, että fantasiaa siitä, että seksuaalisuus olisi jotenkin tiedettävissä ja selville saatavissa.

Palkittu radiojournalisti osallistui *Helsingin Sanomissa* käytävään keskusteluun ilmoittaen, että hän ei edes vaivaudu puuttumaan kysymykseen Soldan-Brofeldtin lesboudesta/biseksuaalisuudesta, koska historioitsijat ja taidehistorioitsijat olivat ampuneet sen alas radio-ohjelmassa jo 13.1. Sen sijaan hän halusi tuoda esiin sen, kuinka juonellisesti surkeaa on esittää Soldan-Brofeldt kiintyneenä toiseen naiseen, sillä se selittää liiankin helposti sen, miksi mies valitsi rakkautensa kohteeksi vaimonsa sisaren (26.1.2003, B6). Tämäkin kirjoittaja uusintoi ajatusta siitä, että totuus seksuaalisuudesta olisi tavoitettavissa, samalla kun hän mitätöi naisuusuhdeiden merkityksen heteronormatiivisesti pelkäksi heterosuhteita selittäväksi juonenkäänteeksi. Kulttuurisivujen kolumnisti totesikin hyväksi lopuksi: ”On vähän mieletöntä keskustella Venny Soldanin lesboudesta tai biseksuaalisuudesta, kun ei noita asioita ollut sata vuotta sitten vielä olemassa. Seksuaalisella suuntautumisella ei ollut sellaista kulttuurista sisältöä kuin nykyään.” (12.2.2003, B5.)

Oleellista on huomata, että vaikka *Helsingin Sanomat* aloitti keskustelun Soldan-Brofeldtin seksuaalisuudesta, se ei kuitenkaan tehnyt sivuillaan tilaa keskustelulle seksuaalisuuden historiallisesti muuttuvasta luonteesta. Jos ”noita asioita” (12.2.2003, B5) ei ollut sata vuotta sitten, *mitä* silloin oli olemassa? Jos ”koko rakkauskäsitys oli toinen, avarampi, hillitympi ja vivahteikkaampi”, miten siinä suhdauduttiin naistenväliseen rakkauteen? Mistä johtuu se, että ”Venny-kuvan arkaluontoisimpana pidetty aihe” (HS 25.2.2003, D7) kykenee saamaan nykyisin ”sellaista kulttuurista sisältöä”, että se on ammuttava lehden palstoilla alas useamman naistutkijan (joista yksikään ei ollut lesbotutkija), toimittajan, kolumnistin ja keskustelupuheenvuoron voimin?

Naisten välisen eroottisen suhteen mahdollisuuden esiin nostaneet henkilöt tuomittiin julkisuudessa niin yksituumaisesti, että toimintaa tekee mieli kutsua heteronormatiiviseksi kurinpalautukseksi (vrt. Juvonen 1999). Samalla naisyleisölle annettiin vahva mutta virheellinen viesti siitä, että naisten välisiä rakkaussuhteita ei ole ollut olemassakaan ennen – vaikka juuri Soldan-Brofeldtin sukupuolen naistoimijoiden keskinäisistä rakkaussuhteista on olemassa myös tutkimuksellista näyttöä (Juvonen 1995). Draamasarjan synnyttämät ylireaktiot herättävät kuitenkin kysymyksen siitä, onko naistenvälisillä suhteilla mitään mahdollisuuksia *Helsingin Sanomien* tuottamassa todellisuudessa.

Kaappikulttuurin poliittisuus I: Homoseksuaalisuuden ohittaminen

Suomessa toimittajien on ilmeisen vaikeaa löytää luontevia tapoja nimetä homoseksuaalisuutta erityisesti silloin, kun puhutaan ”oikeista” ihmisistä. Toimitustyön vaikeutta selittää osaltaan homoseksuaalisuuden yhteiskunnallisen sääntelyn historia. Homoseksuaalisuutta on pidetty rikoksena vuoteen 1971 ja sairautena vuoteen 1981, joten näistä näkökulmista ammentava homoseksuaalisuuden esiintuominen ymmärrettiin aiheellisesti pahantahtoiseksi ja loukkaavaksi ”likasankojournalismiksi”, erityisesti kun aihetta käsittelevät 1950- ja 60-luvulla lähinnä vain skandaali- ja ajanvieteledet (Juvonen 2002a, 83–116). Vuonna 1971 voimaan tullut ja vasta vuonna 1999 kumottu ns. kehotuskieltopykälä puolestaan kielsi yllyttämisen homoseksuaalisiin tekoihin. Se rajoitti myös toimittajien mahdollisuuksia kehittää uudenlaisia, myönteisiä näkökulmia arkaluonteiseksi mielletyn homoseksuaalisuuden nimeämiseen, sillä varsinkin 1970-luvun alussa yritykset tähän suuntaan saattoivat nopeasti vetää perässään rikossyytteen (Månsson 1985, 341–343, 345–346; Stålström 1997, 252–258).

Helsingin Sanomista voi löytää lukuisia tilanteita, joissa henkilön yhteys homoseksuaalisuuteen on jätetty tuomatta esiin. Esimerkki tällaisesta tilanteesta on Sheila Jeffreysin vierailu seksibisnestä käsitelleen konferenssin pääpuhujana. *Helsingin Sanomat* julkaisi Sunnuntai-osiossaan sivun kokoisen jutun Jeffreysin toiminnasta seksibisnestä vastaan (8.12.2003, D3). Tekstissä hänet esiteltiin naiseksi, joka näyttää ”pullantuoksuiselta isoäidiltä” ja jota kuitenkin on haukuttu ”seksiä vihaavaksi feministiksi” ja ”fasistilesboksi”. Hetero-oletuksen läpituokemassa kulttuurissa tällaiset luonnehdinnat eivät anna ymmärtää, että Jeffreys pitäisi itseään lesbona, vaan että vastustajat vain haluavat leimata hänet sellaiseksi. Vaikeutensa vahvistuu edelleen, kun Jeffreys arvostelee jutussa homokulttuurille tyyppillistä kritiikitöntä pornon kuluttamista. ”Homon” geneerinen käyttö ja Jeffreysin moiseen kulttuuriin ottama kriittinen etäisyys voidaan helposti ymmärtää lukijoiden taholta myös irtiottona homoseksuaalisuuteen yleensä ja lesbouteen siinä sivussa.

Emme voi tietää, oliko toimittaja sopinut kansainvälisesti tunnetun lesbotutkija Jeffreysin kanssa siitä, kuinka tämän lesboutta tullaan käsittelemään jutussa. Haastateltavan homoseksuaalisuuden ohittaminen on kuitenkin ollut toimittajan tietoinen valinta, jolla on voitu tavoitella sitä, että lukijat eivät kuittaa Jeffreysin seksibisnekselle kriittistä viestiä vain jonkun ”fasistilesbon” näkemyksenä. Samalla valinta kuitenkin tuotti tilanteen, jossa Jeffreysiä oli mahdotonta nähdä kokonaisena ihmisenä: lesbona, joka on myös käsittelemänsä aihepiirin asiantuntija.

Tällainen seksuaalisuuden kaapittaminen ja siten harhaanjohtava esittäminen sallii meidän kuitenkin huomata, kuinka hutero kategoria heteroseksuaalisuus lopulta onkaan: kuka hyvänsä siihen hetero-oletuksen avulla mukaan luettu

”pullantuoksuinen isoäiti” voikin yhtäkkiä paljastua arkkilesboksi. Tämä voi selittää myös sitä, miksi heteroseksuaalisuutta on journalismissa jatkuvasti vahvistettava homoseksuaalisilla poistoilla ja heteroseksuaalisilla toistoilla.

Helsingin Sanomien journalismiin kuuluu joitakin toimituksellisia rutiineja, joiden avulla homoseksuaalisuus on helppo jättää mainitsematta. Nimiä tänään-sivujen lyhyet henkilöhaastattelut tai kuolinuutiset keskittyvät usein haastateltavan työhönsä, jolloin myös heteroseksuaalista elämää viettävien ihmisten yksityiselämä voidaan sivuuttaa. Toisaalta nämä samaiset tekstilajit ovat usein niitä paikkoja, joissa tehdään runsaasti tilaa banaalille ja asiayhteydestä irralliselle heteroseksuaalisuudelle huomautuksilla heteroseksuaalisista perhesuhteista. Jutuisa jatkuvasti toistetut ”vaimo”, ”mieheni”, ”puoliso”, ”(lasteni) isä” tai ”äiti” viittaavat journalistisissa teksteissä hetero-oletuksen mukaisesti heteroseksuaaliin intiimisuhteisiin (vrt. Ojajärvi 2001, 199, 203–204), vaikka niihin ei koskaan liitetä eksplisiittistä etuliitettä ”hetero”.

Tutkimusajanjaksona *Helsingin Sanomissa* ei tarjottu homoseksuaalisuudelle mahdollisuutta vastaavaan itsestään selvään ja hienovaraiseen journalistiseen julkisuuteen.²⁵ Ainoa poikkeus oli edesmennyttä amerikkalaista näytelmäkirjailijaa Tennessee Williamsia koskenut kulttuurisivujen uutinen, jossa kerrottiin hänen asuinkumppaneistaan: ”Hän asui vaatimattomassa puuhuvilassa isoisänsä, elämäkumppaninsa Frank Merlon ja bulldoggiensa kanssa.” (26.2.2003, B7). Varsinkin suomalaisten haastateltavien homoseksuaalisuuden nimeämisen täydellinen puuttuminen näyttää entistä kiusallisemmalta, kun lehdessä kuitenkin reippaasti käsiteltiin venäläisten ja ruotsalaisten julkisuuden henkilöiden homoseksuaalisia suhteita.²⁶

Joissain tapauksissa tarkkaavaiset lukijat voivat sattumalta havahtua homoseksuaalisuuden ohittamiseen jälkikäteen. Joulukuun alussa *Helsingin Sanomat* julkaisi poliisin avunpyynnön Tampereella tapahtuneen murhan ratkaisemiseksi. Uutisessa, jossa kerrottiin kotiinsa surmatun ravintolatyöntekijän tapauksesta, ei tuotu esiin mitään yhtymäkohtia homoseksuaalisuuteen (4.12.2002, A14). Vasta kun vastaava murha toistui huhtikuussa Helsingissä, uutisessa kerrottiin, että uhrin olivat molemmissa tapauksissa käyneet aiemmin samana iltana homojen suosi-massa yökerhossa (16.4.2003, B1).

Tässä tapauksessa uhrin suojelemista homoleimalta voitaisiin perustella omaisille mahdollisesti koituvalla haitalla (vrt. JSN, journalistin ohjeet, kohta 24). Tällainen käytäntö kuitenkin peittää alleen sen, että myös Suomessa homoseksuaaliset ihmiset joutuvat homofobisten rikosten uhreiksi. Väärinymmärretty journalistinen hienotunteisuus voi tällöin estää poliisia saamasta tietoja, jotka voisivat olla tärkeitä tapahtuneiden rikosten selvittämiseksi ja uusien ehkäisemiseksi. Näissä tapauksissa homoseksuaalisuuden mainitsemisella voidaan siten ajatella olevan hyvinkin ”yleistä merkitystä”.

Sattumaa systemaattisempi keino löytää homoseksuaalisuuden poisjättämistä tai ohittamista on televisio-ohjelmien ennakoarvioiden vertaaminen esitettyihin ohjelmiin. Toisinaan homoseksuaalisuuden poisjättäminen voi selittyä yksinkertaisesti julkaistavan aineiston runsaudella. Tästä saattoi olla kysymys 19.12.2002, kun suomalainen dokumenttielokuva *Kaappiin suljettu rakkaus* (Suomi 2003, Maria Tolppanen) jäi kokonaan ilman ennakkoesittelyä. Kyseessä oli kuitenkin merkittävä kotimainen dokumentti siksi, että siinä ensimmäistä kertaa useampi suomalainen aikamies kertoi omilla nimillään ja kasvoillaan homoseksuaalisuudestaan. Elokuva esiteltiinkin perusteellisesti, kun se uusittiin huhtikuussa (5.4.2003, D12).

Tilan puute tai toimituksen kömmähdykset eivät kuitenkaan selitä sitä, miksi homoseksuaalisuusmaininta jäi puuttumaan Thomas Mannia ja hänen perhettään käsittelevän sarjan esittelystä (*Die Manns - Ein Jahrhundertroman*, Saksa 2002,

Heinrich Breloer). Dokumentaarisia haastatteluja ja näyteltyjä osuuksia yhdistelevä sarja esiteltiin suurena tutkielmana kulttuuriperheen elämästä (23.12.2002 D8). Kirjoittaja ei viitannut millään tavalla siihen, että sarjassa käsiteltiin avoimesti ja varsin keskeisesti perheen isän, pojan ja tyttären homoseksuaalisia taipumuksia ja suhteita. Homoseksuaalisuudesta vaikeneminen jatkui, kun Radio & Televisio -sivujen vakituinen kirjoittaja kehui Mannin perhettä draamasarjojen huipuksi (2.1.2003, D7), edelleen kun toinen kirjoittaja listasi sen laatusarjojen joukkoon (4.1.2003, D9) ja vielä kertaalleen, kun jälleen uusi toimittaja jakoi sarjalle kehuja (6.1.2003, D7).

Tennessee Williamsista kertovan dokumentin (*Les Demons Bleus*, Fraser Macnaught, 2001) arvostelija puolestaan lopetti kirjoituksensa toteamalla ”Mitään uuttakaan ei tule esiin Williamsista, joka kertoi hurjasta elämästään avoimesti jo muistelmissaan” (9.1.2003, D8). Artikkelissa ei mitenkään käy ilmi, että koodisanoilla ”hurja elämä” ja ”avoimuus” viitattiin homoseksuaalisuuteen. Toimittajan ratkaisu on sitäkin erikoisempi, kun itse dokumentissa Williams huomautti useampaan otteeseen harmistuneena, kuinka hänen töittensä homoseksuaalisuus on usein sensuroitu olemattomiin.

Voidaankin hyvin kysyä, selittyisikö homoseksuaalisuuden ohittaminen näissä esimerkeissä sillä, että kyse on yksityiselämään kuuluvasta seikasta, jonka esille tuominen olisi ollut asiaankuulumatonta, halventavaa tai haitallista henkilöiden ihmisarvolle tai kunnialle. Tällainen tulkinta ei kuitenkaan tunnu järin sopivalta näissä tilanteissa – eikä muutenkaan toimivalta aikana, jolloin samaa sukupuolta olevat parit voivat laillisesti virallistaa parisuhteensa ja ilmoittaa siitä lehden Viihittyjä-palstalla.²⁷ Voisi myös väittää, että vasta homoseksuaalisuuden toistuva kaapittaminen journalistisissa teksteissä tuottaa ajatusta siitä, että vaietussa homoseksuaalisuudessa täytyy olla jotain pahasti vialla.

Toisaalta, myös *Helsingin Sanomissa* kyseenalaistettiin homoseksuaalisuuden automaattista arkaluonteisuutta. Lehdessä nimittäin julkaistiin tutkimusajankohdana juttuja, joiden päähenkilö tulee reippaasti ulos kaapista homoseksuaalisuutensa kanssa.

Kaappikulttuurin poliittisuus II: Ulostuloja

Helsingin Sanomien ulostulokirjoitukset löytyivät lehden Nuorten posti -palstalta, jonne nuoret lukijat voivat lähettää kirjeitään. ”Pojat voisivat pukeutua paremmin”, otsikoi toimitus kirjeen, jonka kirjoittaja hämmästeli sitä, että pojat tulevat kouluun likaisissa, risaisissa ja tyyliä vaille vaatteissa ja sitten vielä ihmettelevät, miksei heillä ole tyttöystävää (28.12.2002, D8). Hän neuvoi poikia, kuinka he voivat kohentaa pukeutumistaan yleisen viihtyvyyden vuoksi ja lisätäkseen mahdollisuuksiaan tyttöjen parissa. Kirjoittaja päätti kirjeensä toteamalla ”Minä olen homo, ja tiedän kyllä miten mielenkiinto voi laskea, jos poika ei osaa pukeutua, oli se sitten miten söpö tahansa. Vaatteethan kertovat kantajastaan paljon, eikä sotkuinen ja tyyliä vaille pukeutuminen kerro mitään hyvää.” Hän allekirjoitti kirjeensä nimimerkillä ”Queer”.

Voidaan keksiä lukuisia syitä sille, miksi kyseinen kirje valikoitui julkaistavaksi. Vaikka kirjoittaja identifioikin itsensä homoksi, hän hyväksyi annettuna sen, että useimmat hänen koulunsa pojista haluavat seurustella tyttöjen kanssa, ja hän kannusti koulutovereitaan selviämään tässä tehtävässä entistä paremmin. Hän asetti itsensä poikien pyrintöjen tarkkailijaksi, mutta ei heidän tavoittelijakseen. Hänen itsemäärittelynsä solahti myös helposti valmiiseen ja selvärajaiseen homostereotypiaan muodikkaasta keikarista, dandystä (vrt. 28.12.2002, B2;

Vänskä 2002, 119–121) tai kotoisemmin muotineuvojasta (Suomessa tuttu aina Monsieur Mossen ajoista). Hänen nimimerkkinsä puolestaan otti trendikkäästi kontaktia televisiossa tuolloin pyörineeseen homosarjaan *Queer as Folk* (*Älä kerro äidille 2*).

Julkaistussa kirjeessä otetut positiot muistuttavat niitä strategioita, joita Kari-na Horsti (2002) on tunnistanut maahanmuuttajajournalismissa. Kirjeen viesti ei ole kohdistettu muille homoseksuaaleille, vaan heteroseksuaaleille (mt., 115), jolloin tarkkailijan rooli toimii peilinä enemmistölle ja kertoo, keitä ja millaisia he ovat. Lisäksi mukana on kirjoittajan itsensä eksotisoiminen kiinnostavaksi dandyksi tai queeriksi (mt., 123–125). Näin kirje ei uhkaa nuoria heterolukijoita, vaan turvallisesti ohjaa heitä tunnistamaan hyvin pukeutuvat nuoret miehet mahdollisiksi homoseksuaaleiksi.

Tämä kirje sai kuitenkin vastineen, joka sekin oli otsikoitu ”Pojat voisivat pukeutua paremmin” (4.1.2003, B8). Sen kirjoittaja kertoi olevansa enemmänkin kiinnostunut pojista, jotka kulkevat kuluneissa farkuissa tai huolettomassa paidassa, eikä niistä hänen makuunsa ehkä liian naismaisista pojista, joiden vaatteet ovat valittu sävy sävyyn. ”Olen itsekin homo ja tiedän, etteivät kaikki homotkaan osaa pukeutua, ja se on vain ihanaa, sillä sehän tuo väriä maailmaan.” Hänen nimimerkkinsä oli ”Strange Gay”.

Vastine kyseenalaisti ajatuksen, että homoseksuaaliset pojat voisi tunnistaa siististä ja naisellisesta olemuksesta. Nyt myös mauttomasti pukeutuneet ja maskuliiniset pojat mainittiin mahdollisina homoina. Näin Nuorten postin sivuilla oli mahdollista haastaa stereotyyppisiä käsityksiä homoseksuaalisuudesta antamalla tilaa nuorten homojen omille näkemyksille. Tällaiseen itse määriteltyyn homouteen voidaan liittää myös ajatus homoseksuaalisesta ihmisestä aktiivisena toimijana, nyt tyylikysymyksissä.

Kirjoituksissa itsensä kutsuminen homoksi näyttäytyi itsestäänselvyytenä. ”Olen homo” tuotiin esiin kiertelemättä, tosin identiteettejä vahvistavien nimimerkkien Queer ja Strange Gay suojissa. Tällaista julkista itsensä nimeämistä voi pitää poikkeuksellisena ja kumouksellisena tekona (Walters 2002, 28–29), sillä se haastaa vahvasti sen arkisen heteronormatiivisuuden, joka *Helsingin Sanomissa* muuten on vallalla. Mutta jos lesbot ja homot voivat tulla lehdessä ulos vain nimimerkkien suojaamina lukijakirjeissä, homoseksuaalisuudelta riistetään samalla toimituksellisen julkisuuden homoseksuaalisuuden nimeämiselle antama hyväksyntä ja painoarvo (vrt. Uimonen 1997, 194, 222).

Johtopäätökset

Journalismissa tehdään nopeita päätöksiä tiukoissa aikatauluissa, jotka harvoin jättävät tilaa vaihtoehtojen pohtimiselle. Vaikka toimittajat olisivat tietoisia vaihtoehtoista, journalistisia käytäntöjä ohjastavat usein kyseenalaistamattomat rutiinit ja talon kirjoittamattomat säännöt (Pietikäinen 2002, 24). Heteronormatiivisuuden läpitukenemat rutiinit johtavat helposti heteroseksismiin myös *Helsingin Sanomien* kaltaisessa laatulehdessä.

Homoseksuaalisuutta on ilmeisen vaikeaa käsitellä *Helsingin Sanomissa* poliittisena kysymyksenä. Ketään toimittajista ei nähtävästi ole kannustettu erikoistumaan homoseksuaalisuuteen liittyviin erityiskysymyksiin, eikä homoseksuaalisten ihmisten syrjintää juuri osata lehdessä tematisoida. Kun aihetta joudutaan käsittelemään, valitut näkökulmat seuraavat siksi sujuvasti heteronormatiivista katsantoa. Tällaisessa näkökulmassa on erityisen helppoa pitäytyä silloin, kun homoseksuaalisten ihmisten ei sallita tulla esiin homoseksuaaleina ja tuoda samalla

esiin omasta elämäntodellisuudesta kumpuavia kokemuksiaan ja näkemyksiään. Jos heille ei suoda näkyvyyttä ja tilaa puhua omasta puolestaan, heiltä riistään samalla mahdollisuus nähdä itsensä aktiivisesti toimivina homoseksuaalisina kansalaisina.

Kun lesbot ja homot eivät saa näkyvyyttä politiikassa, kulttuurin kentät näytettyvät heidän omimpina alueinaan. Sielläkin homoseksuaalisuutta käsitellään usein urautuneiden stereotyyppien kautta, eksoottisena ja viihdyttävänä poikkeavuutena heteronormista. Homomiehet esitetään usein seksualisoituina, paheellisina tai tyystin kuvitteellisina hahmoina. Lesbous taas on lehden tuottamassa todellisuudessa ohimenevä vaihe, muoti-ilmiö tai sula mahdottomuus. On kuitenkin huomattava, että homoseksuaalisuudessa ei sinänsä ole mitään essentiaalisesti marginaalista tai mahdotonta – se vain saadaan näyttämään sellaiselta representaatioita koskevilla journalistisilla valinnoilla, jotka etuoikeuttavat heteroseksuaalisuutta homoseksuaalisuuden kustannuksella.

En väitä, että tällaiset homoseksuaalisuutta toiseuttavat ja ulossulkevat journalistiset käytännöt olisivat tietoisia tai erityisen tarkoituksellisia tai että ne johduisivat toimituskunnan tai kustantajan julkilausutuista toimitusperiaatteista. Silti tällaisen analyysin jälkeen on mahdollista kirjoittaa auki julkilausumattomat heteronormatiiviset ”talon säännöt” (Costera Meijer 2003, 18), joita jokainen ammattitaitoinen tai sellaiseksi pyrkivä toimittaja osaa noudattaa rutiinilla – olipa hän itse sitten hetero- tai homoseksuaalinen.

Talon säännöt lehden omille toimittajille tai sellaisiksi pyrkiville voisivat *Hel-singin Sanomien* tapauksessa kuulua vaikkapa näin:

1. Pääsääntö: Heteroseksuaalisuus on luonnollista, eikä se siksi ole sen paremmin seksuaalisuutta kuin yksityisasiakaan. Heteroseksuaalisuus voidaan siksi aina tuoda esiin ihmis- ja perhesuhteina ja liittää luontevaksi osaksi kaikenlaista uutisointia.
2. Älä tuo jutuissasi esiin käsittelemiesi ihmisten homoseksuaalisia ihmissuhteita, elleivät he ole ulkomaisia taiteilijoita.
Jos ihmisten homoseksuaalisuus on jostain syystä mainittava poikkeuksellisesti muualla kuin kulttuurisivuilla, heidät on syytä esittää tapahtumien tai (viranomais)tekojen kohteena, ei itsenäisinä toimijoina.
3. Älä koskaan kirjoita henkilöjuttuja elävistä suomalaisista lesboista tai homoista.
Jos se ei jostain syystä ole vältettävissä, esim. palkitukseksi tulemisen johdosta, ohita tai peitä heidän homoseksuaaliset ihmissuhteensa. Porsaanreikä: Ulkosuomalaisen taiteilijoiden homoseksuaalisista ihmissuhteista saa puhua ääneen.
4. Älä liitä homoseksuaalisia ihmissuhteita tavallisten ihmisten arkea koskevaan uutisointiin (esim. Kotimaa, Poliitikka, Kaupunki, teemasivut).
Homoseksuaalisuus voidaan kuitenkin satunnaisesti mainita, jos se voidaan samalla sijoittaa toisaalle (historiaan, muihin maihin, fiktioihin), yhdistää outoihin asioihin, eläimiin, (itse)murhiin tai seksiin tai jos siitä saa tehtyä vitsein (esim. Niemi Tänään, Sunnuntai, Kulttuuri, Ulkomaat).
5. Älä uutisoi homoseksuaaleille tärkeitä tai relevantteja asioita.
Jos moinen relevanssi ei ole vältettävissä, ohita se muokkaamalla jutun kärki heterolukijaa kiinnostavaksi tai muunna koko juttu asiaviitteeksi (esim. Kotimaa, Poliitikka, Kulttuuri, Radio & Televisio).

6. Älä koskaan käytä jutuissasi lesbo- tai homonäkökulmaa.

Porsaanreikä: Voit poikkeuksellisesti julkaista toimituskunnan ulkopuolisen avustajan artikkelin tai vielä mieluummin vieraskynän tai lukijakirjeen, jossa tätä sääntöä rikotaan.

7. Satunnaiset poikkeukset vahvistavat talon säännöt.

Näiden sääntöjen kyseenalaistaminen tai tietoinen rikkominen, toisin toimiminen, mahdollistaisi toimittajille tietoisemman otteen toimitustyöhön ja sen puitteissa tehtäviin seksuaalipoliittisiin valintoihin.

Nykyisenkaltainen vaientava homoseksuaalisuuden esittäminen ei anna tilaisuutta vastaväitteille. Vastaväitteiden puuttuminen mahdollistaa sen, että heteronormatiivista uutisointia voidaan erehtyä pitämään objektiivisena. Kuitenkaan sellainen näennäisesti "objektiivinen" tai "neutraali" uutisointi, jossa homoseksuaalisuus jätetään mainitsematta, ei ole neutraalia, vaan se raamittuu heteronormatiivisen vallan kautta. Tällä tavoin vinoutuneena se rikkoo journalistiselle etiikalle muuten niin tärkeitä totuudellisuuden ja tasapuolisuuden arvoja vastaan. Kun homoseksuaalisuus vaiennetaan jättämällä se nimeämättä tai kun se jätetään pois tai ohitetaan rutiininomaisesti, olemattomasta homoseksuaalisuudesta rakentuu luonnoton poikkeama suhteessa julkiseen heteroseksuaalisuuteen.

Antiheteroseksistinen journalismi, joka kyseenalaistaa hegemonisen heteronormatiivisuuden, ei välttämättä tarkoita sitä, että toimittaja ottaisi kantaa homoseksuaalien puolesta (vrt. Ikävalko 1997, 249). Kuitenkin homoseksuaalisuuden tasapuolinen näkyväksi tekeminen (Signorile 1993, 78, 90) voisi valtaistaa lesbo- ja homotoimijoita ja tarjota heille heijastuspintoja ja malleja heteronormatiivisuudesta poikkeavien identiteettien rakentamiseen. Näin se ottaisi homoseksuaaliset ihmiset mukaan lehden tuottamaan sosiaaliseen maailmaan, antaisi myös heille ihmissuhteita, historian ja kulttuurin sekä mahdollisuuden toimijuuteen. Mukaan ottaminen sulkeistamisen sijaan vetäisi samalla homoseksuaaliset osayleisöt mukaan journalismiin (Costera Meijer 2003, 22; Sirkkunen 1996, 76–77) ja avaisi näin uudenlaista kriittistä kansalaiskeskustelua.

On ilmeistä, että journalistisen kulttuurin kehittäminen on tärkeää sekä sanomalehden kiinnostavuuden että sen tiedotustehtävän säilyttämiseksi. Varsinkin seksuaaliseen monimuotoisuuteen rennosti suhtautuvat nykynuoret (Kekki 2000) sekä kielitaitoiset lesbot ja homot voivat jo nyt rakentaa ja valikoida itselleen viestintäympäristön, joka parhaiten vastaa heidän maailmankuvaansa. Television tarjonta, sekä Yleisradion että kaupallisten kanavien, on antanut avoimesti homoseksuaalisille ihmisille *Helsingin Sanomia* enemmän julkista tilaa ja näkyvyyttä. Samoin internet tarjoaa homoseksuaalisille ihmisille mahdollisuuksia löytää heille relevantteja uutisia myös journalistisesti toimitettuina.²⁸ Nämä mediat tarjoavat malleja myös uudelle ja entistä avoimmalle poliittiselle lesbo- ja homotoimijuudelle. Tässä tilanteessa journalismi, joka ohittaa ja aliarvioi totuttua radikaalimpiin näkemyksiin sosiaalistuvaa yleisöään, ei tule pärjäämään viestintäkilpailussa.

Vitteet

- 1 Varhaisista opinnäytetöistä huomaa kuitenkin Kumpulainen 1992, Veirto 1992 ja Reinikainen 1993.
- 2 Tämä tutkimus on rahoitettu Suomen Akatemian Syrjintä, eriarvoisuus ja etniset suhteet tutkimusohjelmasta, hankkeesta numero 50400.
- 3 Hegemonian käsitteestä ks. Williams 1988, 125–132; Heteronormatiivisuudesta Lehtonen 2003, 29–32.
- 4 Havainnollinen esitys heteroseksuaalisuuteen kuuluvista etuoikeuksista löytyy verkkosivulta Hey, Hetero!
- 5 Tällaiset toimitukselliset kamppailut voisivat homoseksuaalisuudesta kirjoittavan kesätoimittajan kokemuksen mukaan koskea esim. jutun otsikointia ja kokoa, julkaistun lukijapalautteen kielteisesti painotettua valikointia, sekä sisältää toimittajan nuhtelua ja naurettavaksi tekemistä. Veirto 1992, 1–2.
- 6 Tekstuaalisen tarkastelun ulkopuolelle on jätetty juttuihin liitetty (vähäinen) kuva-aineisto, jonka analyysiin olisi antanut eväitä esim. Grover 1995.
- 7 Vrt. kiinnostava JSN:n vapauttava päätös koskien vihakirjeen julkaisemista. Verkkosivu JSN, vapauttava päätös.
- 8 Heteronormatiivisuutta ovat tutkineet myös Lehtonen (2003) suhteessa koulun käytäntöihin ja Rossi (2003) suhteessa televisiomainontaan.
- 9 Maininnoittain yksilöity aineisto tekstikatkelmineen löytyy kokonaisuudessaan yhteiskuntatieteellisen tietoariston kotisivuilta <http://www.fsd.uta.fi/aineistot/FSD1304>.
- 10 Ohjeistusta asianmukaisen käsitteistön käyttöön esim. verkkosivu Glaad, Media Reference Guide.
- 11 Homoseksuaalisuuden lisäksi myös heteroseksuaalisuus on monoseksuaalisuutta, vastakohtana biseksuaalisuudelle, jossa sukupuoli ei lähtökohtaisesti rajaa halun kohdetta vain yhteen sukupuoleen.
- 12 Tässä muodossa merkityt viitteet viittaavat aina *Helsingin Sanomien* artikkeleihin kyseisen päivän lehdessä.
- 13 Oireellista homoseksuaalisuuden luontevan journalistisen käsittelyn hankaluudelle on sekin, että *Helsingin Sanomissa* kyseistä Tiellä tasavertaisuuteen -konferenssia käsittelevä uutinen oli otsikoitu ”rasismikokouksesta”. Uutisessa ei mainittu sanallakaan sitä, että ”rodun” ja etnisyyden lisäksi konferenssissa käsiteltiin myös vammaisuuteen ja homoseksuaalisuuteen liittyvää syrjintää (18.12.2002, A14).
- 14 Marras–joulukuussa 2003 Tampereen yliopiston naistutkimuksen laitoksen opiskelijat havainnoivat yhtenä oppimistehtävänään eri sanomalehtien homoseksuaalisuusmainintoja. Heidän huomionsa kiinnittyi siihen, että vaikka homoseksuaalisuusmainintoja ei aina löytynytäkään, jokaisessa lehdessä oli useita heteroseksuaalisuusmainintoja.
- 15 Käännän Rimmelen työssään käyttämän *das Medieneraignis* -käsitteen mediatapahtumaksi (Rimmele 1993, 98–100). Sen tunnusmerkistöön kuuluu, että uutisteemaa käsitellään toistuvasti, sitä kommentoidaan lehden sisällä ja lisäksi lukijat osallistuvat keskusteluun, jota käydään myös muissa viestimissä.
- 16 Tarkastelun ulkopuolelle on jätetty Sää, Ristikko ja Shakki ja bridge -uutisointi.
- 17 Ulkomaansivulla lesbot esitettiin mahdollisen klooniavuvan äiteinä (28.12.2002, C2; 5.1.2003, A3 & C1). Liian kiihkeän näköinen onnitellisuusudelma kahden ruotsalaisen naispoliitikon välillä sai lukijat peruuttamaan kuvan julkaiseen sanomalehden tilauksia Ruotsissa (18.2.2003, C3), ja urheilua-osiossa tyttären mahdollinen lesbous sai tenniksenpelaajan isän harkitsemaan itsemurhaa (22.12.2002, C5).
- 18 Siinä missä emolehdessä huumorin kohteena olivat homot, samaan aikaan *Viikkoliite NYT:in* NytTen-palstalla Kari Häkämies -vitseissä huumorin kohteena olivat homofoobikot (esim. 3 ja 4/2003, molemmissa s. 22).
- 19 Syrjintää työpaikoilla aiheuttaa toki niiden heteroseksistinen ilmapiiri eikä homoseksuaalisuus sinänsä, ks. Lehtonen (toim.) 2002.
- 20 Sapfo-sähköpostilistalla-käytyjen keskustelujen mukaan listan kirjoittajat olivat lähettäneet lehteen mielipidekirjoituksia jo edellisellä viikolla.
- 21 *Helsingin Sanomien* hedelmöityshoitouutisoinnista Jyväskylän yliopistossa diskurssianalyttistä pro gradu -tutkielman tekevä Katja Ihtsu päätty omassa työssään samansuuntaisiin tuloksiin.
- 22 Hallituksen alkuperäisessä ehdotuksessa hedelmöityshoidot olisi sallittu lesbopareille ja yksinäisille naisille sillä ehdolla, että luovuttajasta olisi tehty laillinen isä, jolle näin olisi langennut lapsen elatusvelvollisuus. HS 6.2.2003, A6.
- 23 Tätä uutista ei ole laskettu 94 homoseksuaalisuusmaininnan joukkoon.
- 24 Myös iltapäivälehdet tarttuivat Vennyn ”lesbouteen” etusivun uutisena. Konserniin kuuluvassa *Iltä-Sanomissa* Vennyn sukulaiset kolmanteen polveen esitetään tuoltuneena siitä, että tällaista perätöntä asiaa esitetään julkisuudessa. Lisäksi naishistorioitsijan kerrotaan toteavan, että Venny ei mitenkään voinut olla lesbo. Samaa aikaan draamasarjan tekijät esittävät YLE:n verkkosivuilla, että kyseessä oli heidän tulkintansa biseksuaalisen Vennyn tuolloisesta elämänvaiheesta. IS 22.1.2003, 1–3.
- 25 Se, että henkilöhaastattelussa kaapitetaan samaa sukupuolta olevat kumppanit pois lukijoiden näkyviltä, tuntuu olevan suomalaisessa journalismissa yleisempikin ongelma, vrt. Mikko Silvennoisen ärtynyt kritiikki (Talikka 2004, 12).

- 26 Tutkimusajankohdan jälkeen Evfa Atlingin ja Eva Dahlgrenin henkilöhaastatteluihin perustuvissa artikkeleissa mainitaan naisten virallistettu suhde (15.3.2003, A18; 14.4.2003, C7). Kulttuurisivuilla Jonas Gardellin sooloillasta kertovassa jutussa puolestaan todetaan: "Gardell tuo lavalle myös henkilöhistoriansa nykyisyyden. Hän puhuu usein elämänkumppanistaan Mark Levengoodista." (24.4.2003, B9.) Näiden henkilöiden julkisen homoseksuaalisuuden myönteisestä merkityksestä ruotsalaiselle asenneilmapiirille ks. Andreasson 1996, 63–64; Lindholm 2003, 24–30.
- 27 Tosin *Helsingin Sanomissa* heille ei tarjota valmiita kuvitusmalleja kahdesta morsiamesta tai sulhasesta, vaan nais- ja miesparit joutuvat tyytymään heteronormatiivisesti sukupolitettuun eläin- tai esinesymboliikkaan.
- 28 Yhdysvalloissa esim. The Advocate, Washington Blade ja 365GayMedia tarjoavat verkkosivullaan lesbo- ja homonäkökulmaa ajankohtaisiin uutisiin. Suomessa verkkoaikakausikirja Finnqueer julkaisi vastaavia uutisia 2001–2003.

Sanomalehtiaineisto

Helsingin Sanomat 1.12.2002–28.2.2003. Kerätty aineisto löytyy sähköisessä muodossa yhteiskuntatieteellisen tietokannan aineistoista <http://www.fsd.uta.fi/aineistot/FSD1304>.
Helsingin Sanomien Viikkoliite NYT, numerot 3 ja 4/2003.
Iltä-Sanomat 22.1.2003.

Verkkosivut

365GayMedia
<http://www.365gay.com/> (linkki tarkistettu 20.2.2004).
The Advocate
<http://www.advocate.com/> (linkki tarkistettu 10.10.2003).
Finnqueer verkkoaikakauskirja
<http://www.finnqueer.net/> (linkki tarkistettu 10.10.2003).
Glaad, Media Reference Guide
<http://www.glaad.org/media/guide/index.php> (linkki tarkistettu 10.10.2003).
Hey, Hetero!
<http://www.abc.net.au/arts/visual/stories/s453374.htm> (linkki tarkistettu 10.10.2003).
JSN, journalistin ohjeet
<http://www.jsn.fi/jourohje.html#Yksilo> (linkki tarkistettu 10.10.2003).
JSN, vapauttava päätös
<http://www.jsn.fi/teema02/3006.html> (linkki tarkistettu 10.10.2003).
Washington Blade Online
<http://www.washblade.com/> (linkki tarkistettu 20.2.2004).

Kirjallisuus

Andreasson, Martin (1996)
Öppenhet och motstånd. Om homosexualitet i massmedia 1990–1994. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.

Costera Meijer, Irene (2003)
What Is Quality Television News? A Plea for Extending the Professional Repertoire of Newsmakers. *Journalism Studies* 4:1, 15–29.

Butler, Judith (1990)
Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity. New York: Routledge.

Dines, Gail & Jean M. Humez (toim.) (2003)
Gender, Race and Class in Media. A Text-Reader. 2. painos. Thousand Oaks, London & New Delhi: Sage.

Dyer, Richard (2002)
Älä katso! Seksuaalisuus ja rotu viihteen kuvastossa. Toim. Martti Lahti. Tampere: Vastapaino.

Engel, Antke (2002)
Wider die Eindeutigkeit. Sexualität und Geschlecht im Fokus queere Politik der Repräsentation. Frankfurt & New York: Campus.

Fejes, Fred & Kevin Petrich (1993)
Invisibility, Homophobia and Heterosexism: Lesbians, Gays and the Media. *Critical Studies in Mass Communication* 10:4, 396–422.

Grover, Jan Zita (1995)
Visible Lesions. Images of the PWA. Teoksessa Corey K. Creekmur & Alexander Doty (toim.) *Out in Culture: Gay, Lesbian, and Queer Essays on Popular Culture*. Durham: Duke University Press.

- Horsti, Karina (2002)
Maahanmuuttjournalismi – välvaihe monikulttuurisen journalismiin. Teoksessa Raittila (toim.) (2002), 109–127.
- Hujanen, Jaana & Sari Pietikäinen (2000)
Syrjäinen ja aito, vallan pitäjä ja ulkopuolinen. Paikka ja etnisyyden 'meidän' ja 'toisten' rakentumispiintana journalismissa. Tiedotustutkimus 23:4, 4–21.
- Ikävalko, Elisa (1996)
Organisaatiot julkisuuden pelikentillä. Teoksessa Risto Uimonen & Elisa Ikävalko: Mielikuvien maailma. Miten mediajulkisuutta muokataan ja imagoja rakennetaan? Helsinki: Infoviestintä, 167–306.
- Juvonen, Tuula (1995)
Sukupuoli ja halu Hilda Käkikosken kirjeenvaihdossa ja päiväkirjoissa. Sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvoajankausraportti, Sarja D: Naistutkimusraportteja 1/1994. Helsinki: Painatuskeskus.
- Juvonen, Tuula (1999)
Mitäs nyt suuhun pannaan. Naistutkimus-Kvinnoforskning 12:4, 49–53.
- Juvonen, Tuula (2002a)
Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia. Tampere: Vastapaino.
- Juvonen, Tuula (2002b)
Sanoja ja lakeja – millaista on elämä parisuhdelain jälkeen? Naistutkimus-Kvinnoforskning 15:1, 53–57.
- Juvonen, Tuula (2002c)
Tasa-arvoajattelun heteronormatiivisuus ja seksuaalinen tasa-arvo. Teoksessa Anna-Maria Holli, Terhi Saarikoski & Elina Sana (toim.) Tasa-arvopolitiikan haasteet. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki: WSOY, 254–262.
- Kaskisaari, Marja (2002)
Parisuhteen rekisteröinti tunnustuksen performatiivina. Naistutkimus-Kvinnoforskning 16:2, 4–19.
- Kekki, Lasse (2000)
Hyvää homoa tarvitaan aina – vai tarvitaanko? Laitelan Kalle ja homoseksuaalisuuden representaatio suomalaisessa saippuasarjassa Salatut elämät. Teoksessa Anu Koivunen, Susanna Paasonen & Mari Pajala (toim.) Populaarin lumo – mediat ja arki. Turun yliopiston taiteiden tutkimuksen laitoksen julkaisuja A:46. Turun yliopisto, mediatutkimus, 274–286.
- Kumpulainen, Minna (1992)
Aids ja homoseksuaalisuus suomalaisessa sanomalehdistössä vuosina 1982–1991. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, viestintä.
- Lehtonen, Jukka (toim.) (2002)
Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä. Raportteja 269. Helsinki: STAKES.
- Lehtonen, Jukka (2003)
Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lempiäinen, Kirsti (2003)
Sosiologian sukupuoli. Tutkimus Helsingin ja Tampereen yliopistojen sosiologian kurssikirjoista 1946–2000. Tampere: Vastapaino.
- Lindholm, Margareta (2003)
Duppelliv. Reflektioner om döljande och öppenhet. Ystad: Kabusa Böcker.
- Luostarinen, Heikki (2002)
Moneksi muuttuva journalismi. Teoksessa Touko Perkkö, Raimo Salokangas & Heikki Luostarinen (toim.) Median varjossa. Jyväskylän yliopisto, Mediainstituutti, 22–29.
- Månsson, Ulf (1985)
Synti, rikos, ihmisoikeus – oikeustaistelun historiaa ja nykypäivää. Teoksessa Kai Sievers & Olli Stålström (toim.) Rakkauden monet kasvot. Homoseksuaalisesta rakkaudesta, ihmisoikeuksista ja vapautumisesta. Espoo: Weilin+Göös, 331–357.
- Ojajärvi, Sanna (2001)
A Private Issue of Public Interest. Discourses of Gender and Sexuality on Television. Teoksessa Ullamajja Kivikuru & Tarja Savolainen (toim.) The Politics of Public Issues. Viestinnän julkaisuja 5. Helsinki: Yliopistopaino, 195–211.
- Pietikäinen, Sari (2002)
Etniset vähemmistöt uutisissa – käsitteitä ja aikaisempien tutkimusten kertomaa. Teoksessa Raittila (toim.) (2002), 14–30.
- Raittila, Pentti (toim.) (2002)
Etnisyys ja rasismi journalismissa. Mediakriittinen julkaisusarja 6. Suomen Journalistiliitto. Tampere: Tampere University Press.
- Reinikainen, Marjo-Riitta (1993)
Homo- ja lesboidentiteetin mahdollisuudet – tiedon merkitys identiteeteille. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntapolitiikan laitos.
- Rimmele, Harald (1993)
Schwule Biedermänner? Die Karriere der "Schwulen Ehe" als Forderung der Schwulenbewegung – Eine politikwissenschaftliche Untersuchung. Hamburg: Verlag MännerschwarmSkript.
- Rosenberg, Tiina (2002)
Queerfeministisk agenda. Stockholm: Atlas.
- Rossi, Leena-Maija (2003)
Heterotehdas. Televisiomainonta sukupuolituotantona. Helsinki: Gaudeamus.
- Sandlund, Tom (toim.)
Etnicitetsbilderna i finlandssvenska medier. SSKH meddelanden Nr 62. Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.
- Signorile, Michelangelo (1993)

- Queer in America. Sex, the Media and the Closets of Power. New York: Random House.
- Sirkkunen, Esa (1996)
Yksi uutinen – monta puntaria. Aivovoimistelua sanomalehtiutisen ympärillä. Teoksessa Heikki Luostarinen, Ullamajja Kivikuru & Merja Ukkola (toim.) Sopolisilppuri. Mediakritiikin näkökulmia. Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 61–82.
- Stålström, Olli (1997)
Homoseksuaalisuuden sairausleiman loppu. Helsinki: Gaudeamus.
- Talikka, Pekka (2004)
Poppimies. Z 29:1, 10–12.
- ter Wal, Jessica (toim.) (2002)
Racism and Cultural Diversity in the Media. An Overview of Research and Examples of Good Practice in the EU Member States, 1995–2000 on behalf of the European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC) by European Research Centre on Migration and Ethnic Relations (ERCOMER). Vienna.
- Uimonen, Risto (1996)
Katkeria kyyneliä ja makeita voittoja. Imagot, mielikuvat ja julkisuuden hallinta mediayhteiskunnassa. Teoksessa Rusto Uimonen & Elisa Ikävalko: Mielikuvien maailma. Miten mediajulkisuutta muokataan ja imagoja rakennetaan? Helsinki: Infoviestintä, 9–166.
- Vartiainen, Petri (2003)
Voimailulajien dopingdiskurssi. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, suomen kieli.
- Veirto, Ulla (1992)
Homojen esittäminen Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa ja Etelä-Suomen Sanomissa. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, tiedotusoppi.
- Vänskä, Annamari (2002)
Läpinäkyvä kaappi. 1990-luvun muotikuvien naisandrogyinia, moderni nainen ja lesbian chic. Teoksessa Annamari Vänskä (toim.) Näkyvä(i)seksi. Tutkimuksia kuvien sukupuolikulttuureista. Helsinki: Suomen taidehistorian seura, 111–133.
- Walters, Suzanna Danuta (2001)
All the Rage. The Story of Gay Visibility in America. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Williams, Raymond (1988)
Marxismi, kulttuuri, kirjallisuus. Alk. Marxism and Literature. Suom. Mikko Lehtonen. Tampere: Vastapaino.